

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ ОСВІТИ ТА ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Назаров Іван Володимирович,

orcid.org/0000-0002-2998-4483

доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу публічно-правових досліджень
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України

Великанова Марина Миколаївна,

orcid.org/0000-0003-1845-6500

доктор юридичних наук, професор,
завідувач відділу приватноправових досліджень
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України,
професор кафедри цивільного права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті визначено місце і значення академічної доброчесності як важливого та обов'язкового елементу стійкості освіти і освітнього процесу в Україні. Досліджується регулювання питання стійкості освіти в європейському середовищі на прикладі інструментарію EDURES щодо стійкості для забезпечення права на освіту в надзвичайних ситуаціях та кризи.

Проаналізовано зміст національних Концепцій з питань забезпечення української системи стійкості та ступінь уваги у цих документах до питань освіти і культури як її складників. Розглянуто ці сфери в контексті основних напрямів зовнішньої та внутрішньої політики держави задля захисту національних інтересів і безпеки. Констатовано потребу приділяти більше уваги не просто освіті, а саме її якості як ключовому елементу національної стійкості.

Досліджено зміни в законодавстві у сфері освіти, зокрема Закон України «Про академічну доброчесність». Акцентовано на положеннях, які раніше не мали однозначного врегулювання. Це стосується обов'язковості формування та функціонування системи забезпечення академічної доброчесності в кожному закладі освіти (науковій установі). Така система має ґрунтуватися на відповідних цінностях, принципах і правилах та стати складовою внутрішньої системи забезпечення якості освіти. Крім того, розглянуто нові правила визначення порушень академічної доброчесності, заходи реагування на них та види відповідальності.

Зроблено висновок про те, що стійкість освіти та освітнього процесу полягає не лише у збереження освітніх інституцій, педагогічного та науково-педагогічного складу та здобувачів освіти, а й збереження якості відповідної діяльності, довіри до результатів навчання. У цьому контексті впровадження культури академічної доброчесності є фундаментальною складовою. Саме тому оновлення законодавства, яке закріплює базові цінності є критично важливим. Це не лише забезпечує провадження якісної освітньої та наукової (творчої) діяльності, а й сприяє утвердженню здобуття якісної освіти, довіри до результатів навчання і наукових (творчих) досягнень, що повністю відповідає європейським стандартам і практикам.

Ключові слова: освіта, освітній процес, інституційні спроможності, законодавство України, академічна доброчесність.

Nazarov Ivan, Velykanova Maryna. Academic Integrity in the Context of Institutional Capacity to Ensure the Sustainability of Education and the Educational Process

This article identifies the role and significance of academic integrity as a vital and indispensable component of the resilience of education and the educational process in Ukraine. It examines the regulation of educational resilience in the European context, using the EDURES resilience toolkit as an example, to ensure the right to education during emergencies and crises.

The content of national Concepts on ensuring the resilience of the Ukrainian system is analyzed, along with the degree of attention these documents devote to education and culture as its components. These areas are examined in the context of the main directions of the state's foreign and domestic policy for the protection of national interests and security. The need to pay more attention not simply to education, but specifically to its quality as a key element of national resilience, is noted.

Changes in educational legislation have been examined, in particular the Law of Ukraine "On Academic Integrity." Emphasis is placed on provisions that previously lacked clear regulation. This concerns, in particular, the mandatory establishment and operation of a system for ensuring academic integrity in every educational institution (research institution). Such a system must be based on relevant values, principles, and rules and become an integral part of the internal system for ensuring the quality of education. In addition, the article examines new rules for identifying violations of academic integrity, measures for responding to them, and types of accountability.

It has been concluded that the sustainability of education and the educational process lies not only in preserving educational institutions, teaching and research staff, and students, but also in maintaining the quality of these activities and public confidence in learning outcomes. In this context, fostering a culture of academic integrity is a fundamental component. This is precisely why updating legislation that enshrines core values is critically important. This not only ensures the delivery of high-quality educational and scientific (creative) activities but also promotes the attainment of a quality education, trust in learning outcomes, and scientific (creative) achievements, which fully aligns with European standards and practices.

Key words: education, educational process, institutional capacity, Ukrainian legislation, academic integrity.

Питанням стійкості в Україні протягом останніх років приділяється неабияка увага. Це абсолютно обґрунтовано і зрозуміло. Україна та Український народ виборюють не лише збереження демократичних принципів і право обирати напрямок подальшого розвитку, а й буквально борються за виживання. І враховуючи, що боротьба триває більше чотирьох років із початку повномасштабного вторгнення росії, подальше планування функціонування нашої держави має здійснюватися паралельно із дослідженням та запровадженням правил і принципів стійкості на всіх рівнях державного і суспільного життя. І однією із сфер держави, яка має серйозні досягнення у питаннях створення стійкого простору та, яка потребує подальшого його розвитку, є освіта.

Варто зазначити, що питанням стійкості в освіті приділяється увага і в європейському середовищі. Так, наприклад, Інструментарієм EDURES щодо стійкості для забезпечення права на освіту в надзвичайні ситуації та кризи [1] за резуль-

татами роботи, що тривала з 2022 року, було сформовано та запропоновано до реалізації шість принципів стійкості для освіти:

1. Зміцнення управління. Ефективне управління є основою стійких освітніх систем. Йдеться про чіткі управлінські структури, прозорі процедури ухвалення рішень та координацію між різними рівнями влади. У європейському контексті це відповідає принципам належного врядування та підзвітності, що є складниками євроінтеграційних реформ.

2. Забезпечення безперервності освіти. Освітні системи мають бути здатними продовжувати освітній процес навіть в умовах криз. Гнучкі формати навчання, адаптація освітніх програм і підтримка учасників освітнього процесу є ключовими умовами реалізації права на освіту – базового права, гарантованого європейськими стандартами.

3. Розширення ролі освіти. Рада Європи розглядає освіту не лише як сферу послуг, а як активний елемент стійкості

громад. Інтеграція освіти в національні та місцеві плани цивільного захисту підсилює її роль у формуванні відповідального громадянства та соціальної згуртованості.

4. **Сприяння доступності.** Оперативний доступ до освітніх інструментів і ресурсів у кризових умовах є передумовою рівності та справедливості в освіті. Цей принцип безпосередньо пов'язаний із європейськими підходами до інклюзії та недискримінації.

5. **Розвиток співпраці.** Стійкість освіти неможлива без партнерства – між державними інституціями, громадами, громадянським суспільством і приватним сектором. Така міжсекторальна взаємодія є характерною рисою європейських політик та важливим напрямом інституційного розвитку України.

6. **Підвищення ефективності.** Швидке реагування на кризові ситуації та раціональне використання ресурсів дають змогу мінімізувати втрати й забезпечити стабільність освітнього процесу. У європейському вимірі це відповідає принципу орієнтації на результат і якість публічних послуг [2].

В Україні звернули увагу на потребу забезпечення стійкості загального характеру ще до початку повномасштабного вторгнення, шляхом затвердження Концепції забезпечення національної системи стійкості у вересні 2021 року [3]. Зазначеним документом освіта і культура віднесені до найбільш важливих сфер життєдіяльності суспільства і держави так само як і економічна, енергетична, інформаційна, кібернетична, екологічна, продовольча чи охорона здоров'я. А запровадження національної системи стійкості віднесено до основних напрямів зовнішньополітичної та внутрішньополітичної діяльності держави для забезпечення її національних інтересів і безпеки.

На фоні пропозицій і завдань щодо формування національної системи стійкості у мирному 2021 році, відповідні пропозиції (з певними змінами враховуючи суб'єкта) на сучасному етапі змінились. Так, Концепцією Державної цільової соціальної програми «Молодь України: покоління стійкості – 2030», схваленою 11 серпня 2025 р., формуються інші завдання враховуючи сучасний рівень

реалій та загроз. На жаль, в межах цієї Концепції, констатуючи велике значення молоді як ключової складової у формуванні економічного потенціалу держави та забезпеченні її конкурентоспроможності на глобальних ринках, реально оцінюючи всі виклики для молодих українців та ризики їх втрати для України та пропонуючи механізми збереження молоді та її повернення (хоча б частково) із-за кордону, жодного разу не було згадано чи використано слово «університет» чи «інститут», а термін «вища освіта» згадано лише один раз під час характеристики молоді в Україні з 18 до 24 роки – «молодь зазвичай здобуває фахову передвищу або вищу освіту...». І навіть після такої одинокої згадки в подальшому жодного слова про завдання вищої освіти, можливості університетів або проблеми вищої освіти в Концепції про молодь України немає. Максимум що було згадано в соціальній програмі «Молодь України: покоління стійкості – 2030» в контексті освіти звернуто увагу на: а) «брак доступних і якісних програм профорієнтації та перекваліфікації молоді з урахування гендерних розривів, які відповідають сучасним вимогам ринку праці, програм для молодих підприємців для здобуття компетентностей у різних сферах, а також фахових та управлінських навичок, необхідних для працевлаштування;» та б) «недостатня кількість та якість програм неформальної освіти для розвитку підприємницьких компетентностей молоді, що ускладнює якісну професійну реалізацію та інтеграцію у ринок праці, сприяє міграційним настроям серед молодих людей, а також обмежує розвиток малого і середнього підприємництва» [4].

З такою позицією складно погодитися враховуючи популярність вищої освіти серед молоді в Україні, великої кількості державних, комунальних та приватних закладів вищої освіти, присутності університетських середовищ у всіх обласних центрах тощо. Повне виключення університетської культури та освіти із процесів формування молоді України до 2030 року не можна сприймати позитивно, особливо враховуючи і їх значення, і можливості розширення наявного потенціалу.

Тому, повертаючись до теми публікації та в контексті формування і забезпечення стійкості в освіті, варто акцентувати увагу не лише на університетському середовищі України, яке стає зразком в питаннях забезпечення стійкості для європейських закладів вищої освіти, а й на інструментах, які можна використовувати для отримання максимального ефекту в майбутньому для всього громадянського суспільства і держави загалом. Адже стійкість як явище або характеристика певної системи потрібна не лише як самоціль, не лише як інструмент забезпечення безперервного функціонування, незважаючи на максимально несприятливі зовнішні умови, а й як інструмент, що може забезпечити подальший розвиток системи без втрати якості результатів її роботи. І в цьому контексті багато в чому залежить від довіри до результатів роботи такої системи, від того, як цю довіру можна забезпечити, зберегти або підвищити.

У свою чергу довіра до результатів навчання та наукової діяльності може бути забезпечена різними інструментами, що формуються і запроваджуються як державою, так і самим університетським середовищем. Дотримання принципів і правил академічної доброчесності під час освітнього процесу та наукової діяльності є одним з таких інструментів. Про це свідчить навіть саме визначення академічної доброчесності, що надавалось у Законі України «Про освіту», відповідно до статті 42 «це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності **з метою забезпечення довіри** до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень [5].

Враховуючи, що національне законодавство України отримало нові правила у питаннях академічної доброчесності у формі окремого Закону України «Про академічну доброчесність», у подальшому пропонується оцінити як ці правила можуть допомогти у підтриманні стійкості освіти і освітнього процесу із збереженням їх якості.

Закон України «Про академічну доброчесність» було прийнято 18 грудня 2025 року (далі – Закон) [6]. Цим Законом академічна доброчесність визнається «як важлива передумова провадження якісної освітньої та наукової (творчої) діяльності, здобуття якісної освіти, утвердження в суспільстві довіри до результатів навчання і наукових (творчих) досягнень, а також формування поваги до честі та гідності людини» [6]. Також можна виділити ряд особливостей Закону, що мають значення і виділяють їх у порівнянні з обсягом правового регулювання відповідного питання на рівні законодавства у минулому:

- Закон проголошує 7 цінностей (чесність, довіра, повага, справедливість, відповідальність, стійкість, рішучість) та визначає основні принципи і правила академічної доброчесності, механізми її формування та забезпечення, види порушень академічної доброчесності та відповідальності за такі порушення;

- всі норми Закону здатні ефективно працювати на всіх рівнях освіти з виокремленням ряду норм для урахування специфіки окремих рівнів освіти або видів академічної діяльності;

- система забезпечення академічної доброчесності – стає обов'язковою складовою внутрішньої системи забезпечення якості освіти будь-якого закладу освіти або наукової установи;

- узгоджено перелік видів порушень академічної доброчесності, їх поняття та перелік заходів реагування та інше.

Особливу увагу варто приділити змінам, які раніше законодавством України не були однозначно врегульовані. Наприклад, обов'язковості формування та функціонування системи забезпечення академічної доброчесності в кожному закладі освіти (науковій установі), що має ґрунтуватися на цінностях, принципах і правилах академічної доброчесності та стати складовою внутрішньої системи забезпечення якості освіти (ст. 12 Закону). При цьому система забезпечення академічної доброчесності закладу освіти має включати:

- внутрішню політику формування, забезпечення та популяризації академічної доброчесності;

- вимоги до створення, оприлюднення, виконання та оцінювання академічних творів, навчальних робіт у частині забезпечення академічної доброчесності;

- заходи, спрямовані на формування та утвердження культури академічної доброчесності;

- порядок формування уповноважених органів, їх функції та відповідальність;

- процедуру розгляду повідомлень про порушення академічної доброчесності.

Політики, заходи та процедури забезпечення академічної доброчесності у частині, що стосується здобувачів, має погоджуватися вищим органом самоврядування здобувачів закладу, а для закладів вищої освіти – також Науковим товариством студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених. Всі внутрішні акти, що визначають політику, заходи та процедури забезпечення академічної доброчесності, мають бути оприлюднені на офіційних веб-сайтах закладів освіти (наукових установ). Система забезпечення академічної доброчесності у закладах освіти має формуватися та вдосконалюватися з урахуванням висновків і рекомендацій, що будуть надаватися під час та за результатами акредитації освітніх програм, інституційного аудиту, інституційної акредитації, громадської акредитації, атестації наукових установ, інших заходів і процедур зовнішнього забезпечення якості освіти.

Значно детальніше новим Законом приділено увагу порушенням академічної доброчесності та можливим заходам реагування на відповідні порушення. По-перше, заклади освіти та наукові установи вже не зможуть встановлювати інші види порушень академічної доброчесності ніж ті, що передбачені Законом України «Про академічну доброчесність» або іншими законами. Це правило так само поширюється і на відповідальність за порушення академічної доброчесності, заклади освіти та наукові установи зможуть застосовувати за порушення академічної доброчесності лише ті заходи реагування, які передбачені Законом, власні або додаткові застосовувати вже не можна. Але буде певна можливість обирати за які порушення академічної доброчесності, які заходи застосовувати, вра-

ховуючи об'єктивні обставини кожного конкретного випадку.

Що стосується самих заходів реагування, їх у Законі виділено п'ять видів:

- 1) виховні заходи;

- 2) притягнення до академічної відповідальності;

- 3) притягнення до дисциплінарної відповідальності;

- 4) реагування на порушення академічної доброчесності при проведенні конкурсів;

- 5) інституційні заходи реагування.

Окрему увагу варто приділити такому виду відповідальності як інституційні заходи реагування за інституційні порушення академічної доброчесності, що раніше не були передбачені. При цьому до інституційних порушень віднесено наступне:

- 1) надання, поширення закладом освіти (науковою установою), науковим видавництвом недостовірної інформації щодо власної академічної діяльності;

- 2) бездіяльність щодо розбудови системи та/або механізмів чи правил забезпечення академічної доброчесності;

- 3) безпідставне залишення без розгляду повідомлення про порушення академічної доброчесності;

- 4) невжиття заходів, спрямованих на виявлення порушень академічної доброчесності;

- 5) невжиття заходів реагування на встановлені факти порушення академічної доброчесності.

За подібні порушення академічної доброчесності Законом передбачено наступні заходи реагування:

- позбавлення права утворювати спеціалізовані вчені ради та присуджувати наукові ступені на певний строк;

- відмова в акредитації освітньої програми;

- скасування рішення про акредитацію освітньої програми;

- відмова в інституційній акредитації;

- зниження оцінки за результатами державної атестації наукової установи, закладів освіти;

- виключення наукової установи, закладу вищої освіти з Державного реєстру наукових установ, яким надається підтримка держави;

– притягнення до дисциплінарної відповідальності керівника закладу освіти (наукової установи);

– виключення наукового видання з переліку наукових фахових видань України.

Варто додатково акцентувати увагу, на тому, що зміни в законодавстві в питаннях академічної доброчесності з'явилися не для того, щоб запровадити додаткові види порушень і додаткові види відповідальності. Законодавець мав іншу мету – проголошення базових цінностей та визначення основних принципів і правил академічної доброчесності, що є важливою передумовою провадження

якісної освітньої та наукової (творчої) діяльності, здобуття якісної освіти, утвердження в суспільстві довіри до результатів навчання і наукових (творчих) досягнень та повністю відповідає європейським стандартам та практиці. І на наше глибоке переконання стійкість освіти та освітнього процесу – це не лише про збереження освітніх установ, педагогічного та науково-педагогічного складу та здобувачів освіти, а й збереження якості відповідної діяльності, довіри до результатів навчання. І в цих питаннях запровадження та дотримання культури академічної доброчесності є обов'язковою складовою процесу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Інформація Державної служби якості освіти. Електронний ресурс, режим доступу: <https://sqe.gov.ua/6-principles-edures/>

2. Концепція забезпечення національної системи стійкості, затв. Указом Президента України від 27 вересня 2021 року № 479/2021. Офіційний вісник Президента України від 05.10.2021. № 24. Стор. 64.

3. Концепція Державної цільової соціальної програми «Молодь України: покоління стійкості – 2030», схвалено Розпорядженням КМУ від 11 серпня 2025 р. № 840-р. Офіційний вісник України. 2025 р. № 72. Стаття 4939.

4. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 38-39. Ст. 380.

5. Про академічну доброчесність: Закон України від 18 грудня 2025 року № 4742-IX. Офіційний вісник України. 2026. № 14. Ст. 991.

Дата першого надходження статті до видання: 21.06.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.07.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 26.08.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)